

нии, следует особенное внимание обратить на психологию становления ожиданий. Выдвинуто предположение, что сензитивным периодом становления социальных ожиданий личности является младший школьный возраст. Предложено ввести понятие “homo expectation” – человека ожидающего: “homo expectation”, благодаря ожиданиям творит свое бытие, свой субъективный мир, свое будущее; всё, чего ожидает человек, становится его пророчеством, способным реализоваться, осуществиться. Сделан вывод, что интенциональный объект социальных ожиданий следует рассматривать с точки зрения объективности – таким, каким он есть в сознании любого человека.

Ключевые слова: феноменология, феноменологический метод, социальные ожидания, интенции, “homo expectation”.

Popovitch I. S. Phenomenology of social expectations of individual

An attempt was made to implement a phenomenological method of research on social expectations of the individual. There were shown the width and depth of the problem, the philosophical aspect of the phenomenology of social expectations was also engaged. The author explained the essence of childhood expectations and compared them with adult's expectations. It is emphasized that in childhood when the expectations are not substantive but clear and when they are in their infancy and primary condition, it is necessary to pay special attention to the psychology of forming the expectations. The assumption is made that the sensitive period of development of social expectations of personality is elementary school age. The notion of “homo expectation” is offered meaning “a man who expects”. Through expectations the “Homo expectation” creates its being, its subjective world, its future. All that a person awaits becomes his/her prophecy that can be realized. The conclusion is made that the intentional object of social expectations should be considered from the perspective of objectivity – as it is in the mind of any person.

Key words: phenomenology, phenomenological method, social expectations, intentions, “homo expectation”.

МІЖ ФІЛОСОФІЄЮ ТВОРЕННЯ І МИСТЕЦТВОМ РУЙНУВАННЯ

О. В. Сушій, м. Київ

Виклики епохи цифрових технологій виявили свої загрозливі риси у відносинах між Україною і Росією. Провідною складовою гібридної війни в Україні стала інформаційно-психологічна (сміслово) війна, яка остаточно зруйнувала багаторічну риторику й усталений образ двох братніх народів – українців і росіян. У статті порушено проблему сучасного стану міжетнічних та міждержавних відносин між Україною і Росією, аналізується сприйняття українцями та росіянами нинішньої суспільно-політичної ситуації в Україні. Особливу увагу звернено на роль інформаційної пропаганди, за допомогою якої через фетишизацію соціокультурних розбіжностей регіонів держави формуються діаметрально протилежні оцінки подій у ній. Визначаються перспективи оптимізації міжетнічних взаємин та активізації процесу реінтеграції і консолідації поліетнічних регіонів України.

Ключові слова: гібридна війна, інформаційна політика, пропаганда, ситуація в Україні.

Проблема. У контексті загрозливих викликів сучасного світу, пов'язаних з руйнуванням стійкої моделі часових і просторових зв'язків, а також його глобальною взаємозалежністю, основоположною стає категорія відповідальності у своєму найвищому значенні – відповідальності за долю людства. Поглиблення взаємозв'язку між реальністю і віртуальністю значною мірою надає сучасності таких атрибутів, як різномірність, складність, багатозначність, мінливість, динамічність, парадоксальність і невизначеність, що прийшли на зміну рівновазі і стійкості.

Потенціал новітніх інформаційних технологій стає потужним інструментом впливу на менталітет людей, етносів, народів, цивілізацій, на мотивацію їхніх дій і поведінки. У цій царині протидіють дві тенденції. Перша полягає в застосуванні сучасних інформаційних технологій для впливу на організацію спільної діяльності, політичне і соціальне управління, на розвиток суспільства та особистості. Друга пов'язана з використанням новітніх інформаційних технологій для отримання надприбутків, маніпулювання людьми, встановлення гегемонії, ведення інформаційних війн тощо. Більше того, у добу інтенсивного розвитку інформаційних технологій, наявності глобальних інформаційних мереж і не менш глобалізованих засобів масової комунікації власне інформаційна складова займає все більш значуще місце в сучасних збройних конфліктах.

Події, що відбувалися в Україні в листопаді 2013-го – лютому 2014-го, складно позначити одним словом. Конфлікт? Криза? Протистояння? Розкол? Київський Євромайдан, продемонструвавши зразки самоорганізації, жертвності, солідарності, дістав однозначну загальну оцінку – Революція Гідності. Однак коли Україна стала жертвою неприкритої зовнішньої агресії з боку Росії, яка окупувала та анексувала Крим і проводить цілеспрямовану політику дестабілізації на Сході та Півдні України, коли під загрозою опинилося саме існування України як держави, світова громадськість винесла однозначний вердикт – гібридна війна.

Одним із перших заявив, що Росія веде проти України гібридну війну, колишній радник НАТО, парламентарій з Нідерландів та генерал-майор у відставці Франк ван Каппен. В інтерв'ю “Радіо Свобода” він дав чітке визначення терміна “гібридна війна”. Це – “поєднання класичного ведення війни з використанням нерегулярних збройних формувань. Держава, яка веде гібридну війну, здійснює операцію з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок з якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які, власне, держава робити не може, тому що будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської конвенції та Гаазької конвенції про закони сухопутної війни, домовленостей з іншими країнами. Усю брудну роботу можна перекласти на плечі недержавних формувань”, – продовжує ван Каппен. І продовжує: “З одного боку, використовуються регулярні війська, нехай тільки для того, щоб налякати. Таким чином на Україну чиниться тиск: “Неправильний крок – дивіться,

що з вами буде!”. З другого боку, на території України діють групи, якими керують з Росії. На таку схему ведення війни надзвичайно складно реагувати” [1].

Вислів “гібридна війна” належить до широкого діапазону агресивних дій (військова сила – лише незначна їх частина), які виконуються узгоджено в рамках гнучкої стратегії з довгостроковими цілями. У праці полковника Маргарет Бонд “Гібридна війна: нова парадигма операцій стабілізації в державах, що слабшають” (2007 р.) описано проект майбутньої стратегічної концепції використання військової потужності в місіях, що забезпечують безпеку та стабільність як у передконфліктних, так і в нестабільних середовищах, з подальшою їх кординацією та переходом до більш традиційних цивільних програм. Інакше кажучи, війна в новому столітті набуватиме форми гібридної війни та використовуватиме всі можливості національної могутності для підтримки стабільності, гарантування безпеки, відновлювальних операцій, а також для збройної протидії. Гібридна війна, пояснює Маргарет Бонд, передбачає залучення всеохопного комплексу засобів: військових сил, ресурсів, програм, які спеціалізуються насамперед на максимально ненасильницькому, але переконливому використанні економічного і політичного впливу для реформування вороже налаштованих урядів, рухів або тенденцій в умовах політичної, соціальної та економічної нестабільності, характерних для держав, що слабшають, або держав, які не мають серйозного шансу закріпитися навіть на периферії розвинутого світу (*failing and failed states*). Разом з тим новий спосіб ведення війни передбачає і використання всіх можливостей військової сили (розвідки, нетрадиційного, у тому числі нелегального, озброєння, допоміжних підрозділів і бойової техніки), їх миттєве застосування у випадку, коли опозиційні елементи регулярних сил або нерегулярних повстанців, терористів або інших недержавних суб’єктів переступають поріг ворожості і перетворюються на пряму загрозу або загрожують мирній діяльності [2].

Слід підкреслити, що проти України Росія використовує всі засоби, які можуть застосовуватися в сучасній гібридній війні, – пропаганду, партизанські загони, диверсії. Головною і визначальною складовою гібридної війни в Україні стала інформаційно-психологічна (сміслова) війна, разом з якою було остаточно зруйновано багаторічну риторику та образ двох братніх народів – українців і росіян. Як справедливо зазначає Георгій Почепцов, сьогодні відбувається перша зміслова війна у світі – війна, яка не має чітких аналогів в історії. Це *принципово медійна війна*. Якщо зазвичай медіа підтримують військові дії, то тут усе навпаки: військові завершують ті дії, які забезпечила їм медійна складова. Цілі зміслової війни, як і війни інформаційної, завжди пов’язані не з інформаційним або віртуальним простором, а з простором фізичним. Але наслідки поширюються на всі три простори [3]. Схожих поглядів дотримується і польський експерт Лукаш Вуйчік. На його думку, гібридна війна вестиметься не по-старому, на

полі битви або вулицях міст, а передусім у головах людей. Ідеться вже не стільки про те, щоб знищити противника, скільки як отримати вплив на нього (найкраще такий, якого він сам не усвідомлюватиме). Парадоксально, але мета такої війни – привести до ситуації, коли застосування фізичної сили стане просто зайвим. Потрібно, щоб люди самі зрадили власну державу і підтримали агресора [4].

Події на Сході України переконливо продемонстрували, що сучасні засоби комунікації, у тому числі інтернет, здатні до мінімуму скорочувати дистанцію між риторикою і руйнівними діями. Драматичність нинішньої ситуації полягає в тому, що ця гібридна війна була зведена до протистояння росіян і українців, що призвело до зростання взаємної напруги. Як зазначає Володимир Фесенко, уперше за весь час своєї незалежності Україна зіткнулася із загрозою війни, причому війни з країною, яку раніше абсолютна більшість українців вважали дружньою [5]. Було б помилковим зводити політичне протистояння між Україною і Росією лише до міжетнічної ворожнечі. Проте складність нинішнього становища ставить на порядок денний проблему міжетнічних взаємин, і головне питання – як нам, українцям і росіянам, у майбутньому дивитися в очі один одному.

Після кримських подій, а також унаслідок зростання ризиків військового вторгнення серед громадян України суттєво посилилося негативне сприйняття Росії. Дані всеукраїнського опитування, проведеного Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України наприкінці травня 2014 р., показали, що майже половина громадян України (47,8%) сприймає Росію як агресора. Виразною рисою динаміки ставлення українців до РФ із січня 2010-го по травень 2014 р. стало зменшення частоти вибору визначень, пов'язаних з дружелюбністю, повагою. Наприклад, за чотири роки частота вибору респондентами слова “сусід”, яке має доброзичливе психологічне забарвлення, зменшилася на 20%. А частота вибору визначення “ворог” збільшилася майже у п'ять разів – з 5,4% до 26,9%. За дев'ять років кардинально змінилася оцінка громадянами України свого ставлення до Росії в цілому. Якщо в травні 2005-го 71,3% опитаних ставилися “дуже добре” і “в основному добре”, то в травні 2014-го таких було вдвічі менше – 32,9%. Кількість тих, хто ставиться “в основному погано” і “дуже погано”, зросла за цей же період утричі – з 16,1% до 48,8%. При цьому істотні відмінності в особистому ставленні до Росії зафіксовано у жителів різних регіонів [6].

“Левада-центр” відмічає, що українська криза радикально змінила і ставлення росіян до України: більше половини респондентів (55%) негативно налаштовані щодо “сусіда”; 40% опитаних розглядають відносини між Росією і Україною як “ворожі”, а 39% – “напружені”. Росіяни покладають відповідальність за погіршення відносин між нашими країнами на нинішню київську владу. І тільки 3% опитаних вважають Росію винною в зростанні напруженості, що, як відомо, не виходить за рамки статистичної помилки [7].

Сприйняття українцями і росіянами вкрай складної і багатогранної суспільно-політичної ситуації в Україні можна назвати діаметрально протилежним. Цілком очевидно, що колосальну роль у формуванні громадської думки в Росії відіграє інформаційна пропаганда. Більш як половина респондентів в Росії (54%) довіряють російським ЗМІ, заперечуючи ведення інформаційної війни проти України. Майже кожен третій респондент (29%) згоден з тим, що вітчизняні федеральні ЗМІ використовуються як зброя пропаганди¹. З них 17% опитаних це виправдовують, а 12% вважають політику, що проводиться ЗМІ, шкідливою [8].

Незважаючи на високу оцінку росіянами об'єктивності висвітлення ситуації російськими ЗМІ, експерти піддають сумніву її адекватність, зауважуючи, що російське ТБ не просто спотворює суть того, що відбувається в Україні, а й створює свій ілюзорний ряд. Директор Центру східноєвропейських досліджень політолог Андрій Окара переконаний, що в інформаційному просторі Росії уявлення про події в Донецькій і Луганській областях абсолютно спотворюються. "Причому в останні дні – майже на 180 градусів, – зазначив він у бесіді з кореспондентом "Голосу Америки". – Відбувається не просто спотворення реальності, а створення альтернативної картинки, в якій існує інша логіка, ніж у дійсності" [9]. Масштаб цієї пропаганди можна проілюструвати прогнозом погоди на каналі "Росія-24", де відомий ведучий Вадим Заводченков розповідав нещодавно, що в бік Донбасу рухається циклон, який принесе "вітер змін", а Крим купається в сонячних променях [10].

Як у Росії, так і в Україні телебачення для більшої частини населення є основним джерелом інформації про події в Україні. Саме звідти, якщо вірити даним "Левада-Центр", 93% росіян дізнаються про ситуацію в Україні [8]. За результатами опитування ІСПП НАПН України актуальну інформацію про поточну ситуацію в країні 98,2% українців також отримують завдяки телерадіомовленню. Разом з тим вибір громадянами України основних джерел інформації має виразну регіональну специфіку. Менш як 2% мешканців Західного регіону дивляться і слухають передачі російського телебачення і радіо, тоді як у Східному та Південному регіонах – майже у двадцять разів більше: відповідно 38,4% і 39,1%. При цьому жителі Західного регіону отримують інформацію майже виключно з українських медіа. Це, безумовно, є одним з головних факторів, що визначає відмінності в оцінці політичних подій і суспільно-політичних явищ мешканцями цих регіонів [11].

Як зазначає Г. Почепцов, коли Україна вимкнула російські теленовини, вона лише призупинила (і то частково) інформаційний потік, але віртуальний потік у вигляді, наприклад, телесеріалів або концертів поп-

¹ Важливо пам'ятати, що ЗМІ в Росії вже багато років перебувають під повним контролем держави, вони транслюють створювану владою єдину керовану ідеологію.

зірок ніколи не припинявся [3]. Як відомо, російське телебачення тримається на старих, а не нових для аудиторії смислах, на активації й утриманні радянських ментальних конструкцій, що підтримують у віртуальній площині залежність людей від держави. Незважаючи на те, що Україна не змогла належним чином протистояти інформаційній війні, боротьба з неправдивою інформацією, що розгорнулася в соціальних мережах, інтернет-ЗМІ, традиційних медіа, а також протидія пропаганді, що безперервним потоком зливається більшістю російських ЗМІ, стали невід'ємною складовою битви українців за свою незалежність [12]. Не можна не відзначити, що і в Росії є багато людей, які не сприймають політику В. Путіна і відкрито висловлюють свою громадянську позицію.

У росіян немає єдиної думки щодо участі Росії в українській кризі. З одного боку, третина (32%) вважає, що Росія втручається в конфлікт (з них 15% схвалюють це втручання, 17% – ні). Кожен четвертий росіянин упевнений, що Росія “не втручається, хоча варто було б”, 31% – “не втручається, і правильно робить”. Більша частина росіян не бачать своєї провини, як і провини Росії за кровопролиття і загибель людей на Сході України [8]. З другого боку, переважна більшість росіян (88%) переконані, що нині існує загроза для російськомовних жителів України. Протилежної думки схильні дотримуватися лише 7% учасників опитування. При цьому 84% громадян вважають, що російський президент повинен відстоювати інтереси російськомовного населення Української держави [13].

У свідомості російських громадян міцно закарбувався образ Путіна-миротворця. За даними Всеросійського центру громадської думки (рос. – Всероссийского центра изучения общественного мнения, ВЦИОМ), росіяни вважають, що їхній президент добивається припинення кровопролиття в Україні. У тому, що дії і заяви В. Путіна щодо ситуації в Україні сприяють мирному вирішенню конфлікту, упевнені дві третини росіян (63%). Лише 9% опитаних схильні вважати, що висловлювання російського президента ведуть до ескалації напруженості. Так само кожен п'ятий респондент (18%) думає, що позиція В. Путіна не впливає на стан справ в Україні. Половина громадян (47%) вважають основною метою російського президента досягнення миру і спокою на Донбасі та в Україні в цілому. Третина опитаних (36%) вважають, що Путін прагне не допустити війська НАТО в Україну. Інші ж (33%) вбачають місію глави Російської держави в захисті російськомовного населення Східної України. Кожен четвертий (29%) називає головним завданням президента охорону економічних інтересів Росії в Україні. Вважають, що В. Путін хоче бути посередником на переговорах конфліктуючих сторін, 6% росіян. Частина опитаних (13%) припускає, що він перешкоджає вступу України до Євросоюзу. Тільки 10% називають метою В. Путіна приєднання територій Сходу України [14].

Населення України загалом не має ілюзій щодо мотивів, якими керується президент Росії В. Путін, втручаючись у події на Сході України:

варіанти відповідей “перетворення Донбасу, як і Криму, в ще один суб’єкт Російської Федерації” і “продовження політики відновлення Російської імперії” сумарно набрали 67%. Кожен п’ятий (21,6%) вважає, що В. Путін допомагає тим, хто бореться за федералізацію України. Найбільше тих, хто має ілюзію, що метою Путіна є захист прав та інтересів російськомовного населення Східної України, зокрема щодо питання статусу російської мови у Східному регіоні, – 31,1%. У сусідньому Південному їх істотно менше – 20,9%. Тих, хто бачить ВВП спадкоємцем експансіоністської політики російського царизму, на Заході України – 41,2% і в Центрі – 36,3% [6].

Оцінюючи нинішню ситуацію в Україні, аналітики та експерти одностайні в тому, що однією з найважливіших передумов кризи була етнокультурна неоднорідність українського суспільства: ідентичність та політичні настановлення українських громадян суттєво відрізнялися залежно від регіону проживання [15]. На цьому ґрунті, а також за відсутності продуманої та грамотної політики розвитку регіонів був сконструйований міф про дві України, а саме про її Західний і Східний регіони.

Західна частина України, а також частково її центральний регіон історично орієнтовані, на європейську цивілізацію, тоді як східні та південні регіони зберігають переважно орієнтацію на російську цивілізацію. Жителі цих регіонів ідентифікують себе як україно- і російськомовні громадяни. Одна частина говорить українською, друга – російською мовами; одна безпосередньо межує із Заходом, друга з Росією; одна переважно виживає за рахунок заробітчанства в Європі, а значна частина мешканців другої взагалі ніколи в житті не була за кордоном. Серед останніх багато людей, які глибоко ностальгують за Радянським Союзом; це переважно представники старшого покоління. Тож соціологи чітко фіксують найбільш укорінені українську, російську та радянську ідентичності. Виходить, одна частина бачить себе частиною європейського демократичного співтовариства, друга ж тяжіє до союзу з Росією.

Протягом усіх років незалежності українські політики цілеспрямовано розігрували карту регіональних розбіжностей, укорінення цих міфів у масовій свідомості та фрагментація суспільства були в інтересах різних кланово-олігархічних (зокрема кримінальних) груп. Трагічним результатом такої політичної “далекоглядності” став негласний “пакт еліт” щодо поділу країни на певні територіальні анклавні і, як наслідок, “регіоналізація” політичних партій, регіональний лобізм. Цілком закономірно, що політизація регіональних, етнічних, міжконфесійних відносин, проблем вживання мови на нерві ціннісного розколу дала змогу використовувати традиційне ідейно-політичне протистояння російськомовних і україномовних регіонів країни як технології маніпулювання масовою свідомістю. Враховуючи те, що етнічні спільноти, котрі ідентифікують себе як україномовні і російськомовні, разом становлять більше ніж 94% населення

країни, а на всі інші етнічні групи припадає трохи більше 5% населення країни, політичні сили, які за роки незалежності так і не заручилися підтримкою переважної більшості населення, найбільш активно використовували зв'язок між культурно-мовними та політико-ідеологічними уподобаннями в передвиборній боротьбі і робили ставку або на російськомовні, або на україномовні регіони.

Відомо, що мобілізація відбувається не після оголошення війни, а проводиться непомітно, поступово, задовго до цього. Власне, полярні ідентифікації, як справедливо зазначає Лариса Нагорна, створюють феномен суспільного розмежування, яке в суспільстві часто сприймається як розкол [16]. Іншими словами, поляризація українського соціуму не стільки відволікала увагу від нереалізованих реформ, корупції, соціальної нерівності та несправедливості в країні, скільки створювала нові лінії потенційної конфліктності, що зрештою й стало дестабілізуючим чинником в українському суспільстві і зумовило той етнокультурний розкол, який реально сьогодні, на жаль, існує.

Для офіційної російської риторики давні етнокультурні, ціннісні та політичні розбіжності між російськомовними та україномовними регіонами України стали родючим ґрунтом для активзації й утримання радянських ментальних конструкцій, що витворюють квазірадянську модель російського світу, та посилення проросійських настроїв у російськомовних регіонах країни. На тлі тотальної корупції, глибокої несправедливості та принизливої нерівності можна без особливих зусиль вести продуману й успішну психологічну війну, спрямовану на дезінтеграцію і деконсолідацію українського суспільства та держави і водночас формування в очах росіян образу ворога. Що, власне, і було зrealізовано шляхом широкомасштабної відверто антиукраїнської кампанії.

По суті, як росіяни, так і більшість жителів Сходу і Півдня України стали жертвою зомбування, або масової обробки свідомості, пояснюють психологи. Наприклад, дія фейку “фашистів-бандерівців”, які захопили владу в Києві та пожирають безневинних немовлят, була побудована на конкретних смислотвірних механізмах активзації особистого свідомого й підсвідомого (емоцій, почуттів, стосунків) і колективного несвідомого (архетипи, стереотипи мислення), про які говорив ще К. Г. Юнг. Емоційно заряджені міфічні образи “фашистів”, “бандерівців”, поєднані з реальним Києвом, російськомовними громадянами, Майданом Незалежності, спрямували почуття і сили багатьох росіян на боротьбу з фашизмом в Україні, хоч у їхньому житті є безліч проблем, з якими варто було б поборотися в першу чергу. Іншими словами, відбувається заміщення – зникає особистість, з'являється система. Гуманістичне сподівання, що всі люди розумні і з ними можна домовитися, – це ілюзія, зауважує психолог Олег Хом'як. Розум, звичайно, у кожного індивідуальний, але якщо його взяла в користування система, він стає частиною цієї системи. А з нею домовитися неможливо [17].

Останні заяви В. Путіна красномовно свідчать про його прагнення розчленувати Україну за грузинським сценарієм, коли були відокремлені Абхазія і Південна Осетія. Таким чином російський президент сподівається отримати важелі впливу на Українську державу, які дали б йому змогу блокувати будь-які політичні та економічні рішення Києва, що йдуть супроти інтересів Кремля. А інструментом такого контролю має стати “федералізація”, про яку досить давно поговорюють у Москві і яка давно нав’язується Україні [18]. Власне, приводом до глибокого протистояння між Росією і Україною став не так сам факт “спільного” історичного минулого, як наше бачення власного майбутнього. Якщо до цього часу путінська Росія залишається активним прихильником ідеї Євразійського союзу, “Русского мира” як компенсаторної альтернативи руйнування СРСР і втраченої імперської величі, то Україна прагне стати частиною європейської спільноти. Для більшості українців вибір євроінтеграційного вектора розвитку України – це не вибір між Заходом і Сходом, це вибір того, чи буде жити наша країна надалі за принципами моралі і права. Українці показали всьому світу, що права, свобода, гідність, незалежність, громадянство, цілісність держави – цінності, за які й сьогодні люди готові віддавати свої життя. Разом з тим ситуація в Україні показала, що зазначені цінності є предметом маніпулювання, торгів, більше того – відкрито-го зневажання.

Під час всеукраїнського репрезентативного опитування громадян, яке ІСПП НАПН України проводив у травні 2014 р., ми поцікавилися думкою українців щодо того, чи підтримують вони територіально цілісну Україну як суверенну і незалежну, демократичну унітарну та європейську державу із широкими повноваженнями регіонів і територіальних громад. Якби в Україні проводилося всеукраїнське консультативне опитування із цього питання як по вибірці в цілому, так і серед тих, хто взяв би участь у голосуванні, то у всіх регіонах переконлива більшість опитаних підтримала б територіальну цілісність і суверенітет України. Навіть на Сході тих, хто підтримує (64,8%), утричі більше, ніж тих, хто відстоює “ангінезалежницьку” позицію (20,4%). За суверенну і неподільну Україну проголосувало б понад 80% представників усіх вікових категорій [6].

Якою ж є думка росіян щодо питання державності України? На запитання “Левада-Центру” “Як Ви думаєте, з яких часів існує Україна як держава?” не змогли відповісти лише 12% респондентів. Думки ж більшості із них (88%) розподілилися в межах визначення, з якого саме періоду часу Україна існує як держава [7]. Іншими словами, незважаючи на палке неприйняття російськими державниками самого факту існування незалежної від них України, яка руйнує російську монополію на історичну спадщину Русі, у масовій свідомості росіян українська державність є незаперечною.

Незважаючи на присмак “сумного оптимізму”, варто зазначити, що наслідки розриву “братських” стосунків між двома великими східнос-

лов'янськими народами у стратегічній перспективі не досить чіткі. І, попри загальний драматизм ситуації в Україні, сьогодні варто замислитися над питанням пошуку модусу вівенді, що в майбутньому дало б змогу відновити хоч якусь подібність до нормальності в стосунках між українським і російським суспільствами загалом. Вочевидь, нинішня ворожість між українцями і росіянами є наслідком не лише анексії Криму, збройного конфлікту на Сході України, а й результатом цілеспрямованої інформаційної пропаганди та мистецтва телефальсифікації. Точковий, односпрямований інформаційний потік викристалізував у свідомості більшості росіян "ура-патріотичне" сприйняття політики керманіча Росії, про що, власне, свідчать як рекордно високий рейтинг Путіна, так і рекордно низький рівень протестної активності росіян. Натомість різнополярні інформаційні потоки, по суті, дезорієнтували більшу частину населення Сходу України, передусім щодо ситуації в країні.

Не заперечуючи нагальність завдання мирного врегулювання конфлікту на Сході України, зазначимо, що головна й переконлива відповідь, яку може і повинна дати наша країна – це просування реформ і перетворення України на сучасну та демократичну країну, якої потребують її громадяни. Українці важливо, щоб було запропоновано чітку та виважену програму перетворень на близько- та середньострокову перспективу, засоби та механізми її реалізації, визначено політичні, партійні, громадянські кадри змін та міру їхньої відповідальності.

Не можна обійти увагою те, що за роки незалежності в Україні, на жаль, не сформувалася українська політична нація, а отже, ні етнічної консолідації, ні національної єдності в українському суспільстві поки що немає. Разом із цим радикалізація суспільних настроїв унаслідок подій 2013 – 2014 років не стільки зменшила традиційно притаманну українцям амбівалентність і невизначеність, скільки сигналізувала про формування нових настановлень, які можуть стати основою зміцнення національної самосвідомості українського народу, суспільної консолідації, соціальної мобілізації та громадської самоорганізації. Українці важливо не розпорошити ці паростки і саме на цьому ґрунті здійснювати системну, реалістичну, відкриту та прозору, соціально відповідальну державну політику, щоб відновити довіру до влади.

Безумовно, потрібна грамотна стратегія розвитку Донбасу як частини України, розвитку єдиної держави. Не варто забувати, що східні регіони України, передусім Донбас, за роки незалежності України пережили соціальну травму, пов'язану з втратою внаслідок розпаду СРСР значення дуже успішного і дуже поважного промислового регіону. До того ж ці регіони протягом останніх десятиліть мали систему паралельного управління, так званий олігархат. Регіональні еліти і групи інтересів створили своєрідні соціально-економічні регіональні анклавні структури, які мали оригінальний статус із певною низкою пільг щодо податків, інвестицій, тарифів тощо.

Висновки. За умов, що склалися, надзвичайно важливим є поєднання державного управління, регіонального та місцевого самоврядування. На тлі стратегічних перспектив щодо врегулювання збройного конфлікту на Сході України, питань децентралізації влади, реформи місцевого самоврядування надзвичайно важливим видається процес реінтеграції та консолідації поліетнічних регіонів України, підмуриком якого мала б стати ціннісно орієнтована комунікація. Адже відносини між регіонами України на сьогодні не мають ані глибокої ціннісної основи, ані спільного мобілізаційного проекту, через що бачення майбутнього замінюється емоціями про “орієнтацію на Захід” та “орієнтацію на Схід” як альтернативними сценаріями розвитку держави. Вочевидь, створення безпечного інформаційного простору, що сприяє позитивній міжетнічній комунікації та формуванню толерантних настановлень, є важливою складовою для започаткування суспільного діалогу в поліетнічному середовищі. Більше того, перед ЗМК стоїть завдання стати одним з головних глашатаїв реформістських зрушень у країні та загальнонаціонального примирення.

Література

1. Пиджак рвется по шву. Фрагмент итогового выпуска программы “Время Свободы”, 26.04.2014 [Электронный ресурс]// Радио Свобода. – Режим доступа : <http://www.svoboda.org/content/article/25362031.html>.
2. *Bond M.* Hybrid war: a new paradigm for stability operations in falling states [Электронный ресурс] / Margaret Bond. – Режим доступа : <http://handle.dtic.mil/100.2/ADA468398>.
3. *Почепцов Г.* Первая смысловая война в мире (Украина, Крым, Россия) [Электронный ресурс] / Г. Почепцов // Mediasapiens. – Режим доступа : <http://os.vita.mediasapiens.ua/material/31194>.
4. *Wójcik Ł.* Ukraińska wojna hybrydowa (Wojna typu zgaduj-zgadula) [Электронный ресурс] / Łukasz Wójcik // ИноСМИ. – Режим доступа : <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1579805,1,ukrainska-wojna-hybrydowa.read>.
5. *Фесенко В.* Кризис в Украине в восприятии украинцев [Электронный ресурс] / В. Фесенко // Pro et contra. – 2014. – Май-август. – Режим доступа : http://carnegieendowment.org/files/ProEtContra_63_all.pdf.
6. Суспільно-політична ситуація в Україні напередодні президентських виборів. Травень 2014 : інформ. бюл. / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. Л. П. Черниш. – К., 2014. – 66 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ispp.org.ua/bibl_6.htm.
7. Отношение россиян к другим странам. Пресс-выпуск [Электронный ресурс] // Левада-Центр. – Режим доступа : <http://www.levada.ru/06-08-2014/otnoshenie-rossiyan-k-drugim-stranam>.
8. Украинский кризис: внимание, участие России, будущее. Пресс-выпуск [Электронный ресурс] // Левада-Центр. – Режим доступа : <http://www.levada.ru/29-08-2014/ukrainskii-krizis-vnimanie-uchastie-rossii-budushchee>.
9. Журналисты или “агенты информационных спецслужб”? [Электронный ресурс] // Голос Америки. – Режим доступа : <http://www.golos-ameriki.ru/content/russiantv-as-propaganda/1916301.html>.

10. Прогноз погоды – и тот с политическим подтекстом [Электронный ресурс] // Радио Свобода. – Режим доступа : <http://rus.azattyq.org/content/russia-weatherman-ukraine-politics/25333687.html>.
11. Стан суспільної свідомості в Україні після падіння режиму Януковича. Березень 2014 : інформ. бюл. / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. Л. П. Черниш. – К., 2014. – 56 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ispp.org.ua/bibl_6.htm.
12. www.Stopfake.org [Електронний ресурс].
13. “Русский мир”, Украина и политика России. Пресс-выпуск №2632 [Электронный ресурс] // ВЦИОМ. – Режим доступа : <http://wciom.ru/index.php?id=459&uid=114905>.
14. Война в Донбассе: чего хочет Москва? Пресс-выпуск №2647 [Электронный ресурс] // ВЦИОМ. – Режим доступа : <http://wciom.ru/index.php?id=459&uid=114931>.
15. Етнополітична культура в Україні: реалії та виклики часу. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2010. – 431 с.
16. *Нагорна Л. П.* Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань / Л. П. Нагорна. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. – 272 с.
17. Как правильно общаться с друзьями и родственниками из России [Электронный ресурс] // Racurs.ua. – Режим доступа : <http://racurs.ua/518-kak-razgovarivat-s-rossiyanami>.
18. *Гельман М.* Военный план Кремля [Электронный ресурс] / Марат Гельман // Новое время. – 30.08.2014. – Режим доступа : <http://nvua.net/opinion/gelman/Voennyy-plan-Kremlya--9686.html>.

Reference

1. Pydzhak rvetsya po shvu. Frahment ytohovoho vypuska prohrammy “Vremya Svobody” [Jacket torn at the seam. Fragment of the final issuance program “Time Freedom”]. (26.04.2014). *Radio Svoboda* [Radio Liberty], <http://www.svoboda.org/content/article/25362031.html> [downloaded 10 July] (rus).
2. Bond, M. (2007). Hybrid war: a new paradigm for stability operations in falling states. <http://handle.dtic.mil/100.2/ADA468398> [downloaded 10 July].
3. Pocheptsov, H. (2014). Pervaya smyslovaya vojna v mire (Ukraine, Krym, Rossiya) [The first semantic war in the world (Ukraine, Krimea, Russia)]. *Mediasapiens* [Mediasapiens], <http://osvita.mediasapiens.ua/material/31194> [downloaded 10 July] (rus).
4. Wójcik, Ł. (2014). Ukraińska wojna hybrydowa (Wojna typu zgaduj-zgadula). *Polityka*, <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1579805,1,ukraińska-wojna-hybrydowa.read> [downloaded 10 July] (pol).
5. Fesenko, V. (2014). Krizis v Ukraine v vospriyatii ukraintsev [The Crisis through the Eyes of Ukrainians]. *Pro et contra*. [Pro et contra], http://carnegieendowment.org/files/ProEtContra_63_all.pdf [downloaded 10 July] (rus).
6. Suspilno-politychna sytuatsiya v Ukrayini naperedodni prezydents'kykh vyboriv. (Traven 2014). Informatsiynyy byuletyn [Socio-political situation in Ukraine on the eve of presidential elections. May 2014: Newsletter]. In M. M. Sliusarevskiy (Eds.), http://www.ispp.org.ua/bibl_6.htm [downloaded 10 July] (ukr).
7. Otnoshenie rossiyan k druhim stranam (2014). Press-vypusk [Russians attitude to other countries. Press-release]. *Levada-Tsentr* [Levada-Center],

- <http://www.levada.ru/06-08-2014/otnoshenie-rossiyan-k-drugim-stranam> [downloaded 7 August] (rus).
8. Ukrainskiy krizis: vnimanie, uchastie Rossii, budushchee (2014). Press-vypusk [Ukrainian crisis: attention, Russian participation, the future. Press-release]. *Levada-Tsentr* [Levada-Center], <http://www.levada.ru/29-08-2014/ukrainskii-krizis-vnimanie-uchastie-rossii-budushchee> [downloaded 30 August] (rus).
 9. Zhurnalisty ili “ahenty informatsionnykh spetssluzhb”? [Journalists or “agents of information security services?”] (2014). *Holos Ameriki* [Voice of America], <http://www.golos-ameriki.ru/content/russiantv-as-propaganda/1916301.html> [downloaded 10 July] (rus).
 10. Prohnoz pohody – i tot s politicheskim podtekstom [Weather forecast – and the one with political overtones]. *Radyo Svoboda* [Radio Liberty], <http://rus.azattyq.org/content/russia-weatherman-ukraine-politics/25333687.html> [downloaded 10 July] (rus).
 11. Stan suspilnoi svidomosti v Ukraini pislya padinnya rezhymu Yanukovycha. (Berezen 2014). Informatsiynny byuletyn [Condition of social consciousness in Ukraine after the fall of Yanukovich'S regime. March' 2014: Newsletter]. In M. M. Sliusarevskiy (Eds.), <http://www.ispp.org.ua/bibl/6.htm> [downloaded 10 July] (ukr).
 12. <http://www.Stopfake.org>
 13. “Russkiy mir”, Ukraina i politika Rossii (2014). Press-vypusk № 2632 [“Russian world”, Ukraine and the Russian policy. Press-release № 2632]. *VTsIOM* [VCIOM: Russian Public Opinion Research Center]. <http://wciom.ru/index.php?id=459&uid=114905> [downloaded 24 July] (rus).
 14. Voyna v Donbasse: cheho khochet Moskva? Press-vypusk № 2647 [War in the Donbas: what Moscow wants? Press-release №2647]. *VTsIOM* [VCIOM: Russian Public Opinion Research Center], <http://wciom.ru/index.php?id=459&uid=114931> [downloaded 14 August] (rus).
 15. Etnopolitychna kultura v Ukraini: realiyi ta vyklyky chasu [Ethnopolitical culture in Ukraine: realities and challenges of the time] (2010). Kyiv: Institute of political and entnonational researches of the name imeni I. F. Kuras NANS of Ukraine (ukr).
 16. Nahorna, L. P. (2011). Sotsiokulturna identychnist: pastky tsinnisnykh rozmezhuvan [The socio-cultural identity: the traps of values distinction]. – Kyiv: Institute of political and entnonational researches of the name imeni I. F. Kuras NANS of Ukraine (ukr).
 17. Kak pravilno obshchatsya s druzyamy i rodstvennikamy iz Rossii [How to communicate with friends and relatives from Russia] (2014). *Racurs.ua* [Racurs.ua], <http://racurs.ua/518-kak-razgovarivat-s-rossiyanami> [downloaded 10 July] (rus).
 19. Helman, M. (2014). Voennyi plan Kremlya [The military plan of Kremlin]. *Novoe vremya* [New time], <http://nvua.net/opinion/gehman/Voennyi-plan-Kremlya--9686.html> [downloaded 30 August] (rus).

Сушій Е. В. Между философией созидания и искусством разрушения

Вызовы эпохи цифровых технологий обнажили свои угрожающие очертания в отношениях между Украиной и Россией. Ведущей составляющей гибридной войны в Украине стала информационно-психологическая (смысловая) война, которая окончательно разрушила многолетнюю риторику и сложившийся ранее об-